

ŘÍZENÍ RIZIK V POJIŠŤOVNICTVÍ

Marcela Rybyšarová

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav ekonomiky a managementu

Abstract: *Risk management has become part of capital management for most insurance companies. It was found that this risk management is not whole systematic. The insurance companies are always focused on certaing risks group management but not on risk management globaly. In the future, when the shift to Solvency II will be necessary, systematic risk management will be compulsory. This article deals with Solvency II directive, its impacts on the Czech insurance sector and with temporary state of risk management in the Czech insurance companies.*

Keywords: *risk managemen, Solvency II directive*

1. Úvod

Hlavní inspirací pro vznik pojištění byl a je bezesporu strach, obavy a starosti, ať již o život, zdraví nebo majetek, jelikož si člověk už odedávna uvědomuje blízkost této stránky svého života. Proto z těchto i jiných důvodů vidí stále více lidí v komerčním pojištění východisko pro získání ekonomických a sociálních jistot pro sebe i své nejbližší okolí.

Pojišťovny tedy chrání proti rizikům, která občany i ekonomické subjekty obklopují. Zároveň však jsou samy obklopeny řadou rizik, které je ovlivňují a mohou pro ně mít existenční význam. Proto bylo vytvořeno nařízení Solvency I (a v návaznosti dnes Solvency II), které má přimět pojišťovny lépe svá rizika řídit a tím je minimalizovat.

2. Základní pojmy

Základním pojmem je *riziko*, které lze jednoduše vyjádřit jako kvantifikovanou nejistotu, jež se dá měřit počtem pravděpodobností. Jde o nejistotu spojenou s rychlým a proměnlivým vývojem mnoha faktorů kupříkladu: poptávky, prodejních cen, cen energií a surovin, daňových a úrokových sazeb atd. ovlivňující hospodářské výsledky podnikatelské činnosti. Riziko tedy představuje možnost ztráty, převážně majetkové, ale i poškození zdraví či ztráty života.

Pojistné riziko je charakterizováno především jako riziko spojené s nejistotou budoucích výplat pojistných událostí. Z hlediska komerční pojišťovny je pojistitelné riziko takové, na které může komerční pojišťovna uzavřít na základě pojistně-technických podmínek pojistnou smlouvu. Je tedy zřejmé, že komerční pojišťovna nepojistí každé riziko, nýbrž jen ta rizika, při kterých existuje možnost stanovení pravděpodobnosti škody a její ocenění rizikového vyrovnání v rámci dostatečně velkého pojistného kmene či rizikového společenství. Pojem pojistný kmen znamená, že existuje soubor dlouhodobých pojistných smluv, které komerční pojišťovna spravuje.

Řízení rizik znamená posouzení cen, diverzifikace, zajištění a efektivnější monitorování rizika, než tak může činit zákazník či konkurence. Práce s riziky není novou záležitostí, vyvíjela se celá dlouhá staletí, někdy intuitivně, jindy cílevědomou činností. Součástí procesu řízení rizik je rozhodovací proces, vycházející z analýzy rizika. Po zvážení dalších faktorů, zejména ekonomických, technických, ale i sociálních a politických, management pro řízení rizik vyvíjí, analyzuje a srovnává možná preventivní a regulační opatření. Posléze z nich vybere ta, která existující riziko minimalizují. Jako součást řízení rizika bývá chápáno i šíření informací o riziku (*risk communication*) a vnímání rizika (*riskperception*).

Pro zajištění jednotného systému řízení rizik všech pojišťoven bylo vytvořeno nařízení *Solvency II*, které má za úkol kontrolovat pojistitele, zda mají dostatečnou kapitálovou přiměřenost vzhledem k rizikům, jaká pojišťují. A také ověřit, zda risk management pracuje správně a nepodhodnotil některá rizika.

Podle největší světové zajišťovny Munich Re¹ „*Solvency II umožňuje nalézt tu správnou rovnováhu mezi jednoduchostí a přiměřeným ohledem na všechna rizika*“. Pojišťovny by tak měly lépe rozpoznat případy, kdy se pro ně stane úlevou a pomocí nákup zajištění.

3. Risk management – řízení rizik

Řízení rizik, neboli risk management se stal nedílnou součástí pojištění majetku a odpovědnosti nejen v rámci pojištění velkých průmyslových podniků, ale také menších podnikatelským subjektů. Cílem řízení pojistných rizik je ochránit pojišťovnu před možnými a zbytečnými ztrátami v případě předvídatelných škodních událostí a systematicky zkvalitňovat portfolio společnosti. Základním dokumentem v této oblasti jsou „pravidla obezřetného podnikání“ – dokument, který stanovuje vlastní vrub pojišťovny na jednotlivých rizicích a pravidla úpisu rizik.

Podle Jamese Lama je „Risk management integrovaný rámec pro řízení kreditních, tržních a provozních rizik, úroveň ekonomického kapitálu a způsobu přenosu rizik, s cílem maximalizace hodnoty dané společností“².

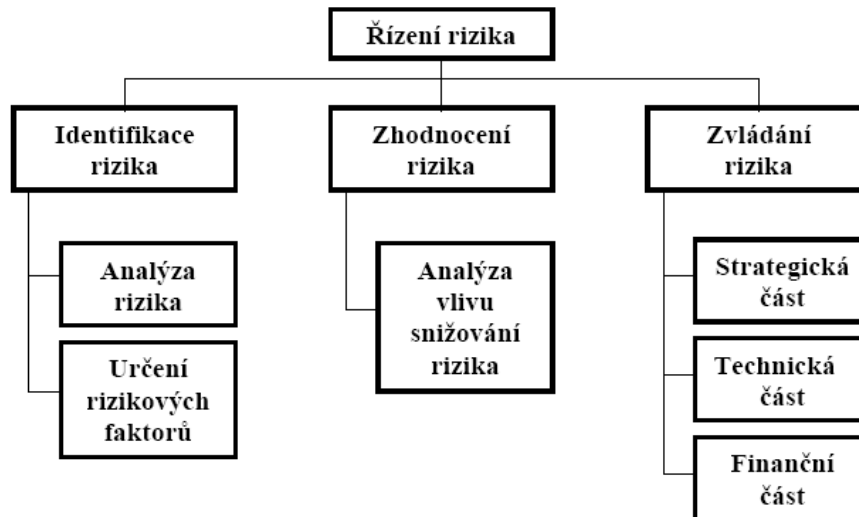
Risk management přináší možnosti konzistentního přístupu k rizikům napříč celou organizací. Obecné schéma popisující řízení rizik v risk managementu uvádí obr. 1. Tento přístup lze definovat pomocí několika bodů³:

1. Jde o flexibilní uspořádání, které umožňuje posouzení nastavitelných parametrů a případný odklon od nich (pravidla se zabývají jednotlivými kroky procesu s variantami řešení, které umožňují posoudit riziko a současně využít příležitost).
2. Proces je upravován na „míru“ prostředí a podmínek činnosti dané organizace. Musí být řízen a realizován pracovníky, kteří jsou nejbližší rizikové situaci.
3. Proces je implementován směrem shora dolů, ale se současnou zpětnou vazbou zdola nahoru.
4. Základem úspěchu je dobře nastavená riziková tolerance společnosti, neboli úroveň rizika, kterou jsou organizace a její manažeři schopni akceptovat při cestě k dosažení cílů a strategie.
5. Řízení rizik přináší pouze přiměřenou, ale ne kompletní jistotu při dosahování cílů (nelze opomenout možnost lidské chyby či přírodní katastrofy značného rozsahu).

¹ http://www.munichre.com/en/ts/solvency_II/reinsurance_brings_substantial_relief/default.aspx

² LAM J. *Enterprise Risk Management: From Incentives to Controls (Hardcover)*. Wiley Finance, 2003. ISBN 0-471-43000-5.

³ PULCHART V. *Risk Management- od teorie k praktickému uplatnění*. Praha: Finanční management. 01/2008, str. 39 – 41. ISBN 1214-410X

Obr. 1: Obecné schéma řízení rizik v risk managementu

Zdroj: Čejková, V., Martiničová, D.: *Pojišťovnictví*, VÚT Brno, studijní opora pro distanční studium

Předmětem rozhodování pracovníků risk managementu pojišťovny je finanční eliminace rizika. Rozhodnutí je zpravidla takové, že rizika, respektive události více-méně předvídatelné, opakující se a rizika malého rozsahu jsou eliminovány z vlastních finančních prostředků. Pokud jde o střední škody, mohou být hrazeny také z vlastních finančních prostředků, ale je třeba si na ně vytvářet vlastní rezervy. U velkých škod, které by znamenaly ohrožení finanční situace a stability pojišťovny, vede rozhodování směrem k zajištění Tzn. že pojišťovna zajištěním přeměňuje možnost vzniku i katastrofální škody s dopředu neodhadnutelnými finančními důsledky, za dobře známý náklad – poplatek za zajištění – zajistné.

4. Solvency II

Solvency II je výraznou změnou regulatorního konceptu v pojišťovnictví vyžadující systematický a komplexní přístup k řízení rizik. Předpokládá integrovaný přístup ke všem druhům identifikovatelných rizik, stanovuje výrazné nároky na vnitřní kontrolní systém pojišťoven, povzbuzuje tvorbu vnitřních modelů, atd. Ústředním principem je zaměření na systém řízení rizik. Pojišťovna musí mít k dispozici systém pokrývající veškerá rizika, jimž je vystavena. Direktiva tudíž neřeší jen pojistné riziko nebo riziko plynoucí ze zajištění bez zohlednění ostatních druhů rizik jako jsou riziko úvěrové, tržní, ALM, likvidity a operační riziko.

Základní charakteristika Solvency II :

- kapitálové požadavky stanoveny v závislosti na riziku;
- kvalitativní a kvantitativní požadavky na měření a řízení rizik;
- východiskem je Basel II vytvořená pro bankovní sektor;
- cílem je povzbuzení tvorby interních modelů pro výpočet kapitálových požadavků;
- modely budou prověřovány a schvalovány regulátorem;
- regulace se uplatňuje na úrovni právního celku.

Důvodem potřeby nové regulace je zejména zjednodušená kalkulace, která nebere v potaz odlišnou existenci rizik v pojišťovně a vývoj tržního prostředí. Solvency II by měla být

schopna zhodnotit celkovou solventnost pomocí nového rizikově orientovaného přístupu. V praxi to znamená, že dojde k zohlednění operačního rizika.

Solvency II je založena na 3 pilířích (viz obr. 2):

1. pilíř – kvantitativní požadavky

První pilíř definuje finanční zdroje, které pojišťovna musí držet, aby byla považována za solventní. Je definován kapitálový požadavek na solventnost (Solvency Capital Requirement - SCR), který stanovuje hranici, od které se dostává pojišťovna do zostřeného zájmu regulátora. Dále je stanoven minimální kapitálový požadavek (Minimum Capital Requirement – MCR), pod který pojišťovna nesmí klesnout, jinak jí hrozí odebrání licence.

2. pilíř – kvalitativní požadavky

Druhý pilíř nabízí pojišťovnám principy pro dohled a interní systém řízení rizik. Důležitými elementy vnitřního systému je stresové testování, přesun rizika, zásady řízení pojišťovny a interní kontrolní systém. Rizika, která není možné kvantifikovat v prvním pilíři, musí by zhodnocena alespoň kvalitativně v pilíři druhém.

3. pilíř – tržní disciplína

Třetí pilíř je postaven na zveřejňování informací a zvyšování transparentnosti trhu. Jeho cílem je poskytovat klientům pojišťovny, ratingovým agenturám a dalším stranám přehledný obraz o rizikovosti pojišťovny.

Každý ze tří pilířů Solvency II bude determinován riziky, kterým je daný pojistitel vystaven. Minimální výše kapitálu definovaná pilířem I bude odrážet rizika, která pojišťovna podstupuje, přičemž pilíř II bude podporovat aktivní přístup k jejich řízení. Pilíř III umožní pozorovatelům porovnat odlišné přístupy pojistitelů k daným rizikům. Například pro pojišťovnu, která podstupuje vyšší rizika, bude zachování stejného stupně ratingu znamenat vyšší kapitálové navýšení.

Pilíř 1 Kapitálové požadavky	Pilíř 2 Hodnocení supervize	Pilíř 3 Tržní disciplína
Požadavky na minimální kapitál pojišťoven obecně vychází z vyhodnocení rizika, z informací o pojistkách a výše účetně evidovaných aktiv a pasiv. Firmy mají možnost vytvořit si vlastní přístupy a interní modely. Požadavky na solventnost finančních skupin berou v úvahu rizika na úrovni celé skupiny. Další pravidla týkající se aktiv a pasiv.	Hodnocení možnosti a efektivity systému řízení rizik a vnitřní kontroly, včetně: ● nedostatečného krytí expozice, včetně programu zajištění, ● interních rizikových modelů, ● stresového testování a technických rezerv, ● odborné způsobilosti vrcholového managementu, ● nesouladu při alokaci aktiv a pasiv. V konkrétních případech bude vyžadováno dodatečné navýšení kapitálu.	Povinné a doporučené zveřejnění údajů vytvoří průhledné tržní prostředí a umožní účastníkům zhodnotit zásadní informace o rozsahu činnosti, výši rizik, postupech řízení a kapitálové adekvátnosti jednotlivých pojišťoven. Zveřejnění se týká: ● rizik, ● analýzy citlivosti a scénářové analýzy možného vývoje s ohledem k aktivům a technické rezervě.

Obr. 2: Struktura Solvency II

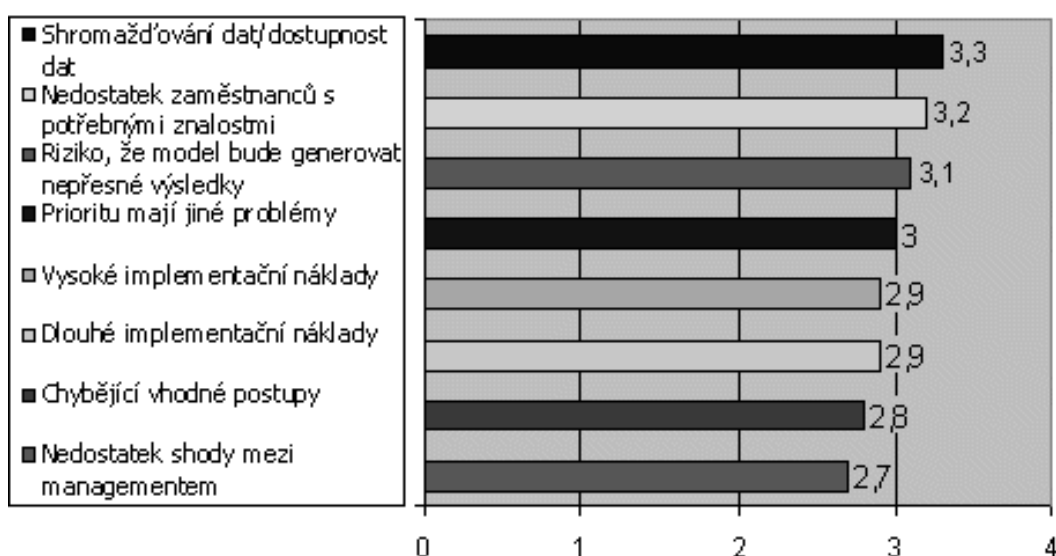
Zdroj: www.speednet.sk/users/cerco/zbornik/poi2008/pdf/Valova.pdf

Mezi výhody Solvency II, s jejíž plnou implementací se počítá k 1. 11. 2012, patří⁴:

- snížení požadavků na kapitál (díky sofistikovanějším přístupům a zlepšení procesu řízení rizik);
- větší diversifikace investic (uvolněný kapitál bude možné dále investovat);
- vyšší potenciál zisku;
- zvýšená transparentnost rizik.

5. Systematické řízení rizik v českých pojišťovnách

České pojišťovny se zatím systematickému řízení rizik moc nevěnují. Podle průzkumu provedeného společností KPMG sice mají zájem o rizikově upravené metody měření svých výsledků, ale současné době nemají dostatek odborníků zabývajících se touto problematikou. Nejzávažnější problémy při implementaci řízení rizik uvádí následující graf č 1.

Pozn.: hodnocení na stupnici od jedné do pěti, 1 = nevýznamné, 5 = velmi významné

Graf 1: Překážky při implementaci systémového řízení rizik a kapitálu v českých pojišťovnách

Zdroj: http://www.marketingovenoviny.cz/index.php3?Action=View&ARTICLE_ID=4623

Největší překážkou je pro pojišťovny sběr a dostupnost dat. V tomto ohledu se pojišťovny v budoucnu musí více zaměřit na data mining, který jim umožní efektivnější využití stávajících dat, popř. pomůže upřesnit data chybějící. V současné době již existuje řada data miningových softwarů, které mohou pojišťovnám pomoci.

Druhou největší překážkou jsou zaměstnanci s potřebnými znalostmi. Tato překážka úzce souvisí s předcházející. Pokud by pojišťovny takovéto zaměstnance měly, dokázaly by lépe identifikovat potřebná data a současná data efektivněji využít se zapojením již zmíněných softwarových aplikací.

Dalšími problémy jsou vysoké implementační náklady a dlouhé období potřebné pro implementaci systému řízení rizik. Nelze předpokládat, že systém přinese okamžité výsledky.

⁴ VALOVÁ I: *BASEL II VS. SOLVENCY II*. Dostupné on-line na www.speednet.sk/users/cerco/zbornik/poi2008/pdf/Valova.pdf

Budování systémového řízení rizik je spojeno s řadou problémů, které je třeba eliminovat v průběhu zavádění systému. Nutná je také pravidelná kontrola, která umožní managementu získat zpětnou vazbu.

Pojišťovny si jsou však vědomy toho, že při přechodu na Solvency II bude systematické řízení rizik nutností, a proto stále více pojišťoven přehodnocuje svou současnou strategii řízení rizik z pasivní na aktivní.

Pojišťovny se musí při této strategii zaměřit na pět základních rizikových kategorií, které je třeba řídit. Tyto základní kategorie lze definovat následovně:

1. kategorie pojistného rizika - stanovení výše sazby, technických rezerv a zajištění;
2. kategorie tržního rizika - vliv volatility na budoucí hodnotu investic na finančních trzích;
3. kategorie kreditního rizika - možnost úpadku protistrany (investice nebo zajištění);
4. kategorie operačního rizika - selhání technologií, lidského faktoru nebo pod vlivem externí události;
5. kategorie zahrnující rizika vyplývající z nesouladu při alokaci aktiv a pasiv (ALM).

Celopodnikovou analýzu výše uvedených typů rizik je možné provést na základě vyhodnocení poměrových ukazatelů (současný stav Solvency I), statických modelů typu Risk Based Capital - RBC (USA/Kanada) nebo progresivním přístupem jako např. Dynamic Financial Analysis - DFA. Zejména poslední ze jmenovaných koncepcí vyžaduje plně funkční IT infrastrukturu pokrývající oblast datových skladů, ETL, konsolidace, řízení rizik a business/analytic intelligence⁵.

6. Závěr

Zatímco se zahraniční pojišťovny (zejména ve skandinávských zemích, Kanadě, Německu či na Bermudách) snaží systematické řízení rizik využít jako nástroj pro efektivnější hospodaření, české pojišťovny se této problematice systematicky příliš nevěnují. Je pravdou, že podobně zatím vyčkávají i pojišťovny v Itálii, Nizozemsku či Polsku. Všechny tyto pojišťovny si sice uvědomují nutnost takového řízení rizik, ale nejsou na něj v současné době ještě dostatečně připravené.

České pojišťovny mají v této oblasti zejména nedostatek kvalitních odborníků, kteří by byli schopni provádět sběr a následnou analýzu získaných dat. Obavy mají pojišťovny také z velkých nákladů na implementaci modelů řízení rizik. Lepší situace je v České republice u dcer zahraničních pojišťoven, které systematické řízení rizik přebírají od svých zahraničních mateřských společností, které se touto problematiku zabývají dlouhodobě.

Nejpozději však budou pojišťovny nuceny systematické řízení rizik provádět v roce 2012, kdy nabude platnosti nařízení Solvency II, která toto řízení požaduje. Do této doby mají pojišťovny čas na získání kvalitních pracovníků a uvedení systému řízení rizik do provozu.

⁵ Meyer, P. A. Solvency II – důsledky pro řízení rizik v pojišťovnictví. Časopis IT Systems 3/2005. Dostupné on-line na <http://www.systemonline.cz/clanky/solvency-ii-dusledky-pro-rizeni-rizik-v-pojistovnictvi.htm>

Použitá literatura:

1. ČEJKOVÁ, V. *Pojišťovnictví*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 177 s. ISBN 80-210-1647-X.
2. ČEJKOVÁ, V., MARTINOVIČOVÁ, D., ŠEDOVIČOVÁ, J. *Základy pojišťovnictví*. 2. přeprac. vyd. Brno: Z. Novotný, 2001. 159 s. ISBN 80-214-1886-9.
3. http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2003/cl_03_03032_7a.html
4. <http://www.finance.cz/zpravy/finance/44901-kpmg-pojistovny-v-rizeni-rizik-zaostavaji-za-bankami/>
5. http://www.marketingovenoviny.cz/index.php3?Action=View&ARTICLE_ID=4623
6. <http://www.maxima-as.cz/contact.php?id=08>
7. http://www.munichre.com/en/ts/solvency_II/reinsurance_brings_substantial_relief/default.aspx
8. <http://www.opojisteni.cz/zahranici/pojisteni-v-eu/male-pojistovny-mohou-diky-solvency-ii-skocit/>
9. LAM, J. *Enterprise Risk Management: From Incentives to Controls (Hardcover)*. Wiley Finance, 2003. ISBN 0-471-43000-5.
10. MEYER, P. A. *Solvency II – důsledky pro řízení rizik v pojišťovnictví*. Časopis IT Systems 3/2005. Dostupné on-line na <http://www.systemonline.cz/clanky/solvency-ii-dusledky-pro-rizeni-rizik-v-pojistovnictvi.htm>
11. PULCHART, V. *Risk Management- od teorie k praktickému uplatnění*. Praha: Finanční management. 01/2008, str. 39 – 41. ISBN 1214-410X
12. VALOVÁ, I.: *BASEL II VS. SOLVENCY II*. Dostupné on-line na www.speednet.sk/users/cerco/zbornik/poi2008/pdf/Valova.pdf

Kontaktní adresa:

Ing. Marcela Rybyšarová
Ústav ekonomiky a managementu
Fakulta ekonomicko-správní
Univerzita Pardubice
Email: marcela.rybysarova@upce.cz